

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Искра Богданова Христова-Балканска – професор, Институт за икономически изследвания при БАН (ИИИ БАН)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование - 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление - 3.8. Икономика

докторска програма - Политическа икономия

Автор: Елица Василева Кантарджиева

Тема: Глобализацията на икономиката и международните финансови институции

Научен ръководител: проф. д-р Даниела Николова Бобева-Филипова –
Пловдивски университет "Паисий Хилендарски"(ПУ)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-22-146 от 22/01/2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Глобализацията на икономиката и международните финансови институции“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма Политическа икономия.

Автор на дисертационния труд е Елица Василева Кантарджиева – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Икономически науки“ с научен ръководител проф. д-р Даниела Николова Бобева-Филипова от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Елица Кантарджиева комплект материали в електронна форма е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;

- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- Справка за минималните изисквания

Докторантът е приложил 3 публикации и дисертационния труд. Съгласно Справката за минимални изисквания докторантът покрива изискуемия минимум и реализира 80 т.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Елица Кантарджиева е зачислена като редовен докторант през март 2021 г. и към март 2024 г. тя е приключила с основните дейности по дисертационния труд. Междувременно професионалната реализация на докторанта е като сътрудник по изпълнение на проекти и подготовка за кандидатстване по процедури за европейски проекти и програми. Докторантът е бил стажант в ИИИ на БАН на тема „Финансово-икономически анализ на компании, финансирани от международни финансови институции“. Понастоящем Елица Кантарджиева продължава професионалната си реализация в областта на проектната подготовка към Столична община, гр. София.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд е посветен на актуален въпрос, отнасящ се до генезиса и развитието на международните финансови институции (МФИ) и възможностите, които те предоставят за финансовата и икономическата подкрепа на страните-членки на тези организации. Избраната от докторанта тема, не само осветлява дейността на тези институции, но и проследява развитието на международните икономически и финансови отношения в глобален аспект и особено след разгръщането на пандемичната криза във връзка с COVID 19, войната в Украйна и политическите напрежения в света. Друг аспект е изясняването до каква степен подобни международни финансови структури притежават вътрешен потенциал за реструктуриране на дейностите си в зависимост от промяната на съотношението на икономически сили в света. Набирането на необходимия финансов ресурс за противодействие на

поликризите след Глобалната финансова криза (ГФК) също е важен елемент от дейността им.

4. Познаване на проблема

Докторантът познава проблематиката от години. Фокусът на изследването пада върху дейността и ролята на международните финансови институции (МФИ) в условията на динамично променящи се икономически, политически и финансови състояния в света в условия на глобализация. Разширението на протекционистичните тенденции в търговията, икономиката и преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) постепенно променят „правилата на играта“ в световната икономика и изправят МФИ пред дилемата да се справят в условията на деглобализация.

Подчертани са дейностите на МФИ в различни географски региони, разликите в мандатите, в броя на страните членки, в профила на този вид организации. Разяснява се същността на регионалните и глобалните институции, като в някои от тях участва, което е важно и България. Познават се проблемите, на МФИ във връзка със справянето с кризите.

5. Методика на изследването

Авторът на дисертационния труд използва методики за изясняване на основната теза, за търсене на отговори на така поставените задачи. Във връзка с това са използвани исторически аналитични изследвания, икономическа литература. Приложени са емпирични методи и статистически модели – индуктивен, дедуктивен метод и корелационен анализ, позволяващ нагледното представяне и потвърждаване на причините отразяващи се върху промяната на активите на МФИ.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Настоящият дисертационният труд съдържа въведение, три глави, заключение, библиография, списък на използваните съкращения, списък на фигури (41 фигури) и списък на таблици (39 таблици). Състои се от общо 288 страници. От тях: въведение, три глави и заключение – 259 страници, библиография на използваните източници – 22 страници и приложение – 5 страници. Библиографията се състои от 357 източника, като от тях 4 на български език и 353 на английски език.

Във връзка с целите и задачите на дисертационния труд, авторът поставя следните задачи за разрешаване. Първо, преглед на основните концепции, които обясняват и се отнасят до същността и изясняват необходимостта за икономиките от учредяването на регионални и многостранни финансови институции. Второ, изследването на ефектите от дейността на МФИ в условия

на променени тенденции към деглобализация и натрупването на кризи. Трето, проследяване на ефектите от дейността на МФИ, за преодоляване на кризите и до каква степен тези организации са спомогнали за тяхното превъзможване с политики и финансова помощ.

Структурата на дисертацията е логична и аналитично подкрепя основната теза на изследването.

В първа глава, с обем 106 стр. са концентрирани историята и еволюцията на МФИ. Отделено е пространно внимание на историческата същност на международното валутно-финансово регулиране и влиянието на тези процеси върху изграждането и същността на МФИ. Този въпрос е изследван в дълбочина, като са изяснени и причините довели до необходимостта от международно валутно-финансово и икономическо общуване между страните с цел преодоляване на дълбоките платежни дисбаланси и погрешни търговски практики, които бяха в основата на войни и разрушения.

В исторически аспект се проследява доминантата на неолиберализма, на примера на Вашингтонския консенсус, вдъхновен от опита на МВФ в развиващите се страни и в страните от Латинска Америка. Изтъкната е главната роля на МВФ като икономически и финансов изпълнител на стабилизационни програми в задлъжнелите страни и условията съпътстващи предоставянето на кредити. Подчертано е, че либерализацията и промяната на съотношението на икономическите сили в света води до разпространение на идеологията, съчетаваща в едно частното предприемачество и социалната политика при оттегляне на държавата от определени икономически дейности.

След кризата с цените на нефта (70-те години) МФИ се развиват като организации, които предоставят финансова помощ, но оказват също влияние върху икономиките на своите членове. Тяхната същност се основава на известни теории, отнасящи се до икономическото и финансовото развитие, до управлението на институциите, до разгръщането на търговската и финансовата глобализация.

Втора глава, с обем 83 стр., е посветена на дейността на международните финансови институции след ГФК, пандемичната криза във връзка с COVID-19, войната на територията на Украйна. Основните резултати относно дейността на МФИ се основават на годишни финансови отчети, на таблици и графики, които илюстрират промените в активите на тези организации в течение на близо 20 години. Анализирани са активите и дейността на примера на Международната банка за възстановяване и развитие (МБВР), на Международната финансова корпорация (МФК), на Европейската банка за възстановяване и развитие

(ЕБВР), на Черноморската банка за търговия и развитие (ЧБТР), на Азиатската банка за развитие (АБР) и на Африканска банка за развитие (АфБР).

Разяснява се на примера на тези финансови институции промените в политиките им поради измененията в международните валутно-финансови и икономически отношения. Приведените данни показват, че тези организации са оказвали непосредствена подкрепа на страните членки и са имали антициклично влияние върху икономическата конюнктура. Наред с това динамиката на световните икономически отношения въздейства по посока усъвършенстването на инструментариума на МФИ, в зависимост от непосредствените предизвикателства пред които са изправени. Ефектите на деглобализация се отразяват също на политиките на МВФ и на Световната банка (СБ), които също адаптират политики и форми на кредитиране, за разрешаване на най-належащите кризисни проблеми в световното стопанство.

Акцентът в трета глава (49 стр.) е поставен върху същността на финансирането на МФИ като банкови институции. Подчертани са особеностите на финансиране от страните членки и при ползване на финансов ресурс от капиталовия пазар. Целта е баланса между привлечени и изразходвани средства и подобряването на рентабилността на тези институции. Финансовата стабилност е важна при прилагането на специфични програми в условия на криза в международната икономика.

Оценява се финансовото състояние на тези организации, въз основа на количествени показатели (активи и капитал). Приведени са данни относно коефициентите за възвръщаемост на активите (ROA), на собствения капитал (ROE), които са показатели за рентабилността и ефективността на МФИ. Управлението на риска по оперативните дейности на МФИ е съществена част и от банковата дейност. При оценяване на операциите на МФИ се подчертава значението на рейтинговите агенции, най вече ползата от информацията за икономическото състояние на страните членки.

Заклучението е обобщаване на направените в дисертационния труд резултати, както и доказателство на хипотезите. Изтъква се особената адаптивност на международните валутно финансови организации МВФ и СБ и нарасналите възможности на МФИ за противодействие на кризите. Доказаната функционалност на МФИ е стимул за създаване на нови институции и въвеждането на подходящ инструментариум за противодействие на нежелателните събития, въздействащи в регионален и международен аспект.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

- Дисертационният труд се основава на пространна икономическа теоретична литература, на емпирични данни от отчети, от годишни

доклади на тези организации, което е позволило на докторанта да представи изследване, богато на фактология и изводи относно еволюцията на МФИ и тяхната роля в отделни региони и в международните икономически отношения.

- Доказано е, че историческо-теоретичната основа на изследването позволява изясняването на същността и дейността на МФИ и възможностите на тези организации за развитие. Теоретичната им същност и еволюция се преплита с преобладаващата неолиберална парадигма и се разясняват корените на тяхната адаптивност при настъпването на значителни изменения в съотношението на икономическите сили в света.
- Изтъкнато е, че МФИ продължават да защитават основното си поле на дейност, а именно съдействие за разширение на международното сътрудничество, банкови практики и избягване на рисковете. Като институции създадени за опазване на глобалните цели за устойчиво развитие, тази дейност е многократно доказана по време на финансови и политически сътресения и демонстрирана от емпиричните данни.
- Разяснени са многоаспектните дейности на МФИ в преходен период, когато неолибералната им същност и инструментариум не могат да служат на целите, които МФИ изпълняват. Подчертано е как тяхната адаптивност намира израз в издигане ролята на държавните институции по време на кризи, което е от особено значение за задлъжнялата държава (главно от развиващия се свят).
- Определен принос на дисертационния труд е изясняването на политиките на МФИ в периода на разширение на протекционистичните тенденции в международната търговия и плащания, които някои автори класифицират като деглобализация. Фактът е, че МФИ все по интензивно преориентират идеологията на устойчивото развитие върху политики за насърчаване на малките и средни предприятия (МСП), проекти в земеделието, зелената енергия и т.н.
- Изясняват се причините за преориентиране на идеологията за оказване на външна финансова помощ, особено по време на пандемичната криза с COVID 19 и нарастването на задълженията на редица държави, което обуславя по масираното финансиране на публични проекти и покриването на различни плащания, което неиминуемо влияе върху състоянието на външния дълг на високо задлъжнялите страни. Подчертано е, че ролята на МФИ като финансиращи институции в

различни региони на света се отразява противоречиво върху икономическото състояние на задлъжнялите страни.

- Друг интересен момент е опита на МФИ за съдействие при облагане на мултинационалните компании.
- Дадена е пълноценна информационна база относно развитието на платежните отношения на МФИ, които са онагледени с таблици, графики и други данни.
- Изследването има научни и научно-практически качества и определено попълва икономическите знания в областта на международните ваутно-финансови отношения в регионален и международен контекст.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е публикувал 2 статии, които са изнесени под формата на доклади на 2 конференции и 1 статия, публикувана в сборник на Пловдивския университет. Първата статия – „България и кризата Ковид 19“ е публикувана в издание на ВУЗФ и нейното съдържание съвпада с основните концепции, залегнали в дисертационния труд. Втората статия – „International financial institution: an opportunity to prompt the Green Transition in Bulgaria“ е публикация на Пловдивския университет. Третата статия е „Кога международните финансови институции превключиха на неолиберализъм“. И трите публикации са по проблематиката на дисертационния труд. Публикациите отговарят на изискванията.

9. Автореферат

Авторефератът е изготвен въз основа на дисертационния труд. В него са залегнали основната теза, хипотези и задачи на които се търси отговор в изследването. Написан е ясно и е според изискванията на Пловдивския университет.

10. Критични забележки, препоръки и въпроси

Направените препоръки с нищо не противоречат на вече изказаното от мен мнение:

Първа глава е значително по-голяма от следващите части на дисертационния труд. При публикация, а такава препоръчвам, авторът по преценка, може да въведе известно балансиране. Подчертаването на основните стадии на изменение на политиката на МФИ би допринесло за по-пълното изясняване на основната теза на дисертационния труд.

Към докторанта задавам следните въпроси?

По време на пандемичната криза развитите страни имаха достатъчен потенциал да подпомагат икономиката, за разлика от развиващите се страни. МФИ, допринасят ли за увеличение на дълга?

Промяната на неолибералната парадигма в световното стопанство понастоящем ще доведе ли до задълбочаване на деглобализацията и по какъв начин МФИ ще развиват инструментариума и политиките в близко бъдеще?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и практиката на международната икономика. Получените резултати отговарят на всички на изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката **Елица Василева Кантарджиева** притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 3.8. Икономика. Тя е показала качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на **Елица Василева Кантарджиева** в област на висше образование: професионално направление 3. Социални, стопански и правни науки докторска програма Политическа икономика.

17.03. 2025... г.

Рецензент:

София.....

(подпис)

Проф. д-р Искра Христова-Балканска